

Nord-Norge som kulturell konstruksjon i nyere norsk humanistisk og samfunnsvitenskapelig litteratur

Av Jostein Lorås

Høgskolen i Nesna

Innledning

Forestillinger og bilder av Nord-Norge har skiftet gjennom tidene. Reiseskildringer, reportasjer, offentlige dokumenter og annen litteratur har lagt grunnlaget for ulike oppfatninger. Spørsmålet er hvilke konstruktivistiske elementer som har virket og konstituert beskrivelsene av den nordnorske identiteten. Hvilke holdninger, idealer og verdier har preget framstillingene og hva finner vi bak tekstens tilsynelatende realiteter? Her vil vi diskutere den betydning landsdelens vitenskapsmiljø har hatt for den nordnorske identitetsbyggingen siden slutten av 1930-åra. Det er på dette tidspunktet at forskere med bakgrunn fra Nord-Norge begynner å skrive om kultur og mentalitet i landsdelen.

Periodemessig er artikkelen avgrenset til litteratur som er produsert siden 1960-tallet, med noen unntak fra tidligere tider. Humanistisk og samfunnsfaglig litteratur vil i hovedsak gjelde forskningspublikasjoner, skjønt det vises også til mer populære utgivelser forfattet i samme tidsrom. Innledningsvis vil jeg avgrense det sentrale begrepet 'kulturell konstruksjon', deretter vil jeg ta for meg noen betydningsfulle publikasjoner og deres opphav, og vise hvordan konstruksjonen har oppstått og kan forstås.

Med nyere kulturhistorie har konstruksjonsbegrepet kommet på dagsorden i den faghistoriske debatten. Selve virkeligheten oppfattes som konstruert, skapt som del av en kulturell prosess. På den måten kan koder, betydningslag og me-

ningssammenheng i teksten gi viktig informasjon om den kollektive kulturen i et samfunn. Det kan gi ny forståelse av tilvante oppfatninger og synspunkter.

I den konstruktivistiske forståelsen av verden oppfatter vi omgivelsene gjennom våre begreper, våre egne forventninger og vår egen før-forståelse. Vi lager våre egne forestillinger om den sosiale virkeligheten vi lever i. Verden ser vi ikke slik *den* er, men slik *vi* er. Den aktive konstruksjonen av mening skjer altså som et produkt av individets miljø, i en sosial, historisk, språklig og kulturell sammenheng. Vår kunnskap om virkeligheten blir dermed kulturprodukter, skapt av mennesker gjennom tidene i en kontinuerlig sosial prosess. For den vitenskapelige analysen innebærer likevel ikke dette at enhver tolkning er like bra som en annen, eller at enhver virkelighetsforståelse er likeverdig.

Harmoni med særpreget

Nord-Norge har fra de eldste tider vært betraktet som et særegent område, bygd på fantasiutlegninger om folk, natur og kultur. De gamle grekere og romere ga skrekkebilder av nordområdene bygd på overtro, innbillinger og overdrivelser. Til langt ut på 1600-tallet holdt slike forestillinger stand. Da overtar beskrivelsene av nordlendingen gjennom embetsmennenes innberetninger, og han tillegges en rekke egenskaper med negative fortegn. Utover 1800-tallet nyanseres denne oppfatningen, men fremdeles

framstilles han uten særpreget og uten karakter. Men fra omlag 1870 ser vi de første beskrivelser som romantiserer nordlendingens liv og han karakteriseres f.eks. som spennende og fargerik.¹

Denne typen beskrivelser kom til å dominere nordnorsk kultur og folkeliv i litteraturen fram mot andre verdenskrig, og velkjent er bestselgeren i 1937, *Spennings land*, av biskop Eivind Berggrav, som ble oversatt til seks språk.² Boka eksotiserer både fiskernes og samenes liv og konstruerer i et romantiserende perspektiv et bilde av landsdelen som annerledes enn resten av landet. En lignende konstruksjon slår inn i faghistorikernes rekker når Axel Coldevin, som forøvrig skrev sin doktorgrad i 1938³, i artikkelen i «Midnattsol og mørketid» 1940 hyller en særpreget, nordnorsk mentalitet. Han ser den som grunnlaget for (sitat): «... den hjertevarme gjestfriheten i Nordland, den selvforglemmende vennlighet og åpenhet, lysten til å nyte den flyktige dag uten tanke på framtid og kjedsommelig virkelighet.»⁴ Han forklarer denne mentaliteten dels med at «... sommernatten på bakgrunn av vinterens mørke har gitt den en åndelig, estetisk impuls».⁵

Her ligger det konstruktivistiske aspektet klart i dagen som et idealiserende element og levner ingen tvil om Coldevins egne idylliserende oppfatninger. Gjennom å mytologisere nordlendingen skaper han et bilde av et livsnyttende folk, som lever i nuet og lite trives med daglige rutiner, i en tilværelse omsluttet av naturens egen dynamikk, for ikke å si mystikk. Ved å omgi seg med klisjeer blir hans framstilling utpreget stereotyp og essensialistisk, og føyer seg altså inn i tradisjonen av romantiske skildringer fra siste halvdel av 1800-tallet.

Axel Coldevin kom fra godseiervervet på Dønna på Helgeland, som hadde et stort antall fiskarbønder som husmenn og leilendinger under seg. Men som høgt utdannet fra den absolutte overklasse befant han seg temmelig langt fra den verden han ville beskrive. Like fullt synes det som han identifiserte seg med undersåttens liv og levnet, en levemåte og et miljø som han til en viss grad må ha kjent til fra oppvekst og ungdomstid. Men gjennom å betrakte dem på avstand, og ved å skildre deres lynne som en

konsekvens av naturens innflytelse over folkekarakteren, er Axel Coldevin her i slekt med Knut Hamsuns og Jonas Lies litterære framstillinger om nordlendingen.⁶

Det tyder på at Coldevin var påvirket, og kanskje også inspirert, i betydelig grad av forfatterens romantiske diktning om det nordnorske folkelivet. Og forbindelseslinjene til biskop Berggravs bok er uomtvistelige. Nordlendingen ble framstilt på en måte Coldevin kunne like, som harmonerte med hans egen selv-forståelse, og som i sin tur kom til å prege hans egne tolkninger av den samme kulturen. Fortellingen gjenspeiler ikke virkeligheten, men den konstruerte fortellingen som forfatteren ønsker å presentere for seg og omverden. Coldevin virket som lektor ved Sarpsborg Gymnas i perioden 1927–1968 og den fysiske distansen fra landsdelen kan også ha bidratt til at romantiske forestillinger om folkelivet i nord fikk god grobunn.

Det harmoniske og romantiske bildet av småkårsfolks livsbetingelser går også over i Axel Coldevins tolkning av forholdet mellom proprietær, kremmer og fiskar, som utgjorde grunnsteinen i det gamle nordnorske handelssystemet, benevnt som den 'coldevinske trekant'. Han skriver at dette forholdet skapte en 'hensiktmessig balanse av imponerende fasthet og stabilitet', og i polemikken mot historikeren Håvard Dahl Bratrein skriver han noe lignende, at 'der eksisterte en merkelig stabilitet og balanse'.⁷ Uttrykket 'merkelig' kan oppfattes i betydningen 'uforklarlig', og det leder til å mystifisere forholdet. Denne beskrivelsen av relasjonene mellom fiskar og kjøpmenn er utvilsomt beslektet med den romantiserende Coldevin, som her framstiller fiskarens situasjon som nærmest noe naturgitt.

Det er ikke langt mellom Coldevins beskrivelser av nordlendingen som 'selvforglemmende vennlig' og 'hjertevarm gjestfri' og den faghistoriske konklusjonen. Vi får et inntrykk av at nordlendingen er vennlig og fredelig til det selvutsløttende i all sin framferd, uten evne til å opprøres eller å tale imot. Det kunne det heller ikke være rom for, i henhold til Coldevins forståelse. Til sist blir det derfor nordlendingens natur og lynne som er selve bærebjelken i den 'coldevin-

Dette bildet fra ca 1950 er preget av idyll og forteller lite om de harde kårene kvinnene levde under. Inger Johansen koker klær på garden 'Stormo-Vestre' i Grane. Foto: Jostein Lorås.

ske trekant', som gjør at systemet blir merkelig stabilt og i hensiktsmessig balanse. Hans fortelling kan derfor leses som en rettferdiggjøring av det patriarkalske forholdet som hersket. Paret med Eivind Berggravs bok, som ble trykket i 50.000 eksemplarer, ga dette en kollektiv forestilling om hva som var landsdelens kultur og historie. Som nevnt var Axel Coldevin sjøldel av godseierveldet på Helgeland, men det mangler refleksjoner i hans framstilling som drøfter hvordan dette har kommet til å prege hans skriving eller tolkninger.

Til forsvar for tradisjonen

Hvilke spor kan vi så påvise av kulturelle konstruerte forestillinger om Nord-Norge i forskningslitteraturen de siste årtiene? Siden 1960-åra er det produsert en stor mengde faglitteratur om nordnorsk kultur, samfunnsutvikling og historie. I denne sammenheng var Ottar Brox en spydspiss som la grunnlaget for en samfunnsvitenskap om Nord-Norge. Blikket var rettet mot sentrale styresmakter og gjennom sin forskning tok han oppgjør med den politikk staten hadde

vært eksponent for. Særlig ble Nord-Norgeplanen⁸, som begynte å virke i 1952 og den senere landsdelsplanen fra 1972⁹, kritisert for manglende evne til å fange opp det nordnorske arbeids- og forsørgingsmønsteret. Brox mente å kunne påvise en interessekonflikt mellom gamle og nye måter å livberge seg på og holdt fram fiskarbonden som eksempel på optimal tilpasning.

Ottar Brox tar med andre ord ikke utgangspunkt i den kulturelle dimensjonen, men i det økonomiske nivået hvor fiskarbondens evne til å forsørge seg på tradisjonelle måter forsvares. Gjennom sin forskning gir Brox den nordnorske småbrukaren med det en egen form for rasjonalitet. Dette føyer seg til Pierre Bourdieus tese om at det økonomiske universet består av flere økonomiske verdener, hver med sin spesifikke rasjonalitet.¹⁰ Denne var i nordnorske småbrukarsamfunn betinget av *grunnrenten*, dvs. muligheten til å høste avkastning av ulike naturherligheter. Fiskarbondens rasjonalitet stod i opposisjon til sentraldirigerte forestillinger om lønnsomhet. Men Brox har blitt kritisert fra mange hold, blant annet av filosofen Viggo Rossvær, for ikke å

Nord-Norge planen fra 1952 hadde som mål at den oppvoksende generasjon skulle over i lønnsarbeid, fordi fiskarbonden ble oppfattet som en bremse i utviklingen av landsdelen. 1957 Træna. Repro: Nesna bygdemuseum..

vektlegge betydningen av meningsdimensjonen, men utelukkende økonomiske motiver knyttet til for eksempel fiskarens inntekt.¹¹ Det samme har også sosiologen Willy Guneriusen gjort i en polemikk om 'kokfiskinstitusjonen'.¹² Brox berører andre motiver enn de økonomiske i liten grad og unnlater også å gjøre analytiske poeng av dem. Fiskarens mentalitet i form av for eksempel 'individualisme' eller 'konservatisme' gis underordnet betydning. I andre sammenhenger nevnes *trivsel* som forklaring, men det synes å være en objektiv forstått trivsel og ikke den enkeltes uttalte verdsettinger.¹³ Senere har Ottar Brox tilbakevist påstanden om at han ikke skulle ha vektlagt kulturelle forhold i sine analyser av rasjonalitet.¹⁴ Det ligger utvilsomt en kulturell dimensjon i Brox' rasjonalitetsbegrep, men det kan innvendes at han er for lite tydelig på hva dette innebærer. Uansett hva Brox ønsker å legge i dette begrepet, er det likevel hans forsvar av tradisjonen som danner bunnen for hvordan Nord-Norge konstrueres kulturelt i hans tekster.

I to av Brox sine hovedverk er kritikken av statens politikk formulert mest eksplisitt og systematisk.¹⁵ Bøkene fikk stor utbredelse og ble også pensumlitteratur på mange høyskoler og universitet.

Utgangspunktet for Ottar Brox sine beskrivelser og analyser kan betraktes som systemteori a la Jürgen Habermas¹⁶, hvor individets livsverden etableres i en lokal kontekst der husholdet utgjør basis. Brox sjøl anvender ikke Habermas eksplisitt, men de analytiske redskap han opererer med, er analoge. Innenfor livsverden er det hverdagslige tilværet trygt og stabilt og utgjør et motstykke til systemverden utenfor. I denne sfæren finnes de nedbrytende kreftene, nemlig teknokratiet og staten. Gjennom modernisering og sentralisering, marked og politikk, vil systemverden kolonisere husholdet og true dets eksistens.¹⁷

På den måten etableres en dikotomi i analysen av moderniseringa, hvor det gamle gis en tendens til å framstå som det eneste gode. Det sjølbærende husholdet blir motsatsen til markedets nedbrytende logikk. Modernisering blir pr. definisjon atskillig mer en risiko enn en mulighet, og dermed framstår Nord-Norgeplanens strukturelle virkninger i Brox sin egen terminologi, som «fullstendig mislykket»¹⁸, i kontrast til idealet, nemlig eksistensen av den sjølsysselsatte fiskarbonden. Han skriver også at motsetningene mellom bygdesamfunnet og det teknokratiske næringslivet er uforenelige, og skjerper omtalen av dette forholdet bl.a. ved bruk av militære metaforer.¹⁹ På den måten konstrueres et bilde av landsdelen som ikke kan sies å ha rot i virkeligheten, men som er del av en identitetsbygging.

I Nord-Norge er det nokså klart at tida før og etter 1950 på ingen måte kan framstå som en tilstand karakterisert som før og etter 'moderniseringa'. Historikermiljøet ved Universitetet i Tromsø med Narve Fulsås og Einar Arne Drivenes i front har vært uenige i Ottar Brox' datering av moderniseringens gjennombrudd i Nord-Norge. Mens Brox hevder at det er stabilitet som karakteriserer utviklingen fram til ca 1950, mener Fulsås og Drivenes at dyptgående endringer skjedde allerede fra ca 1900.²⁰ Det er innlysende

at elementer fra tradisjon og modernitet var godt sammenvevd i lang tid før andre verdenskrig og levde sjølsagt integrert i hverandre etterpå, inn i vår tid. Et viktig tema for de første tiårene etter krigen kan derfor være å beskrive de endringer som gjør denne perioden mer moderne enn tidligere tider. Det setter også Nord-Norgeplanen i et noe annet lys, og opphever tidsskillet som er etablert mellom før og etter planen, i sentrale deler av den samfunnsvitenskapelige litteraturen.

Historiserer vi f.eks. markedets skiftende betydninger, vil vi snart oppdage at det åpnet en rekke nye nisjer i nordnorske lokalsamfunn, som skaffet folk nødvendige kontanter, ved siden av utstrakt sjølberging. Når flere nisjer ble skapt i arbeid og produksjon og omsetningen økte, fikk det f.eks. frigjørende betydning for kvinner og barn, i form av egne opptjente penger, noe som bl.a. kunne svekke det patriarkalske grepet i husholdet. Et par andre eksempler som viser det sammensatte i moderniseringa, er den statlige støtteordningen på 1950-tallet, som førte til at mange tusen heimer fikk innlagt vatn, for ikke å snakke om den statsfinansierte utbyggingen av elektrisiteten i det samme tiåret. Til sammen var dette nyvinninger som løftet velferden mange hakk i nordnorske bygdesamfunn, ikke minst for kvinnene. I Brox sin kulturelle konstruksjon blir denne framgangen fraværende, og det egenartede i landsdelen vektlegges isteden.

En mer kulturundersøkende og kjønnsespesifikk tilnærming til moderniseringa ville utvilsomt ha nyansert bildet og tonet ned betydningen av f.eks. dikotomien marked/sjølberging. Da ville vi oppdage at modernisering har forskjellig meningsinnhold for ulike mennesker, og kanskje også et sammensatt innhold for det enkelte individ. En vektlegging av mer relasjonell og situasjonell bruk av begrepet modernisering ville utvilsomt ha nyansert og flertydiggjort forståelsen.

I sitt arbeid for å ivareta lokalsamfunn og bevare tradisjonen, hentet samfunnsvitere også forbilder og inspirasjon fra andre deler av verden, f.eks. fra den russiske økonomen Chayanov, som påpekte at småbrukere i det gamle tsarriket under visse forutsetninger ikke arbeidet ut-

over sine tilfredsstilte behov.²¹ Chayanovs begreper blir dermed en del av Brox sitt identitetsbyggende prosjekt om Nord-Norge. Relevansen til det moderne Nord-Norge, der f.eks. penger alt mer fikk større motiverende betydning, både som reell og symbolsk verdi, kan på det grunnlag diskuteres.

Det spørs om ikke viktige deler av samfunnsvitenskapen i landsdelen, om Nord-Norge, kan sies å ha vært for lite historisert og spesifisert til den nye konteksten en modernisering måtte medføre. Så lenge forskningen dreide sitt perspektiv mot utkant, kolonisering og marginalisering, i en essensialistisk og dikotomisk bruk av begrepene, ble rotfestede oppfatninger stabilisert og gitt fornyet liv. Eventuelle synergier av moderniseringa forsvinner i arbeidet med å finne og forsvare det tapte.

Egenart og lidelse

Dette gjelder ikke bare samfunnsvitenskapelige framstillinger, men også de av mer humanistisk karakter, som f.eks. tobindsverket *Nordnorsk kulturhistorie* fra 1994.²² Verket har mange forfattere som i sum representerer kulturell bredde og som gir et mangfold av innfallsvinkler til modernisering og identitetsforståelse. Mange av forfatterne, og kanskje de fleste, kommer nordfra. Det kan tyde på at en har villet styrke oppfatningen av at det nordnorske perspektivet er annerledes enn det nasjonale.

Deler av framstillinga kan karakteriseres som nokså entydig, for eksempel når det gjelder de historiske emnene. Utbyttingshistoria om landsdelen presenteres i et 1000-årsperspektiv, med konger, hanseater, kjøpmenn og væreiere som 'the bad guys', mens den gjeldstyngede og alltid lidende allmuen, representerer motstykket. På mange måter blir dette en parallell til Ottar Brox sin dikotomibruk fra 1960-åra, hvor verden framstår nærmest som god eller dårlig. Bildet av Nord-Norge kan dermed hevdes å være for ensidig og enkelt framstilt. Denne mytologiseringen kan imidlertid brukes som et forsvar for det nordnorske, fordi det skyver ansvaret for 'elendigheta' over på andre enn nordlendingene. Li-

delseshistoria blir dermed et symbol på felleskap, på en felles situasjon og skjebne.

Samtidig ble forestillingen om Nord-Norges særpreget og egenart vedlikeholdt, i pakt med tradisjonen fra førkrigslitteraturen. Dette perspektivet utvikles i tobindsverket om kulturhistoria og brukes som fundament for innledningen, hvor det sentrale spørsmålet går ut på å finne det spesifikt nordnorske og hva som har konstruert det.²³ Jakten på felles identitet begynner her, og dette blir ramma verket struktureres etter. I likhet med Brox slår man ring rundt Nord-Norge og lager et så sterkt bilde av det lokale og tradisjonelle i landsdelen, at vesentlige trekk ved modernisering og samfunnsutvikling står i fare for å forsvinne.

En årsak til dette kan være 'oppdagelsen' av fiskarbonden, konstruert som et viktig symbol på den nordnorske motstanden. Som nevnt var inntrykket av særpreget allerede skapt, men det nye elementet er representert ved den gjenstridige fiskarbonden, som ikke uten videre lot seg dupere. Ved bl.a. å tillegge fiskarbonden evnen til å stå imot, 'å stå han av', ble altså bildet av egenart og særpreget videreført, og det heroistiske elementet underbygget.

Her er det relevant å se nærmere på begrepet 'fiskarbonden'. Mye tyder på at Ottar Brox er den som først anvender dette begrepet vitenskapelig²⁴, og med det introduseres og skapes en betegnelse som senere har blitt stående som sjølve grunnfiguren i beskrivelsen av landsdelens egenart. Verken Axel Coldevin eller andre historikere som virket i tida før krigen, synes å ha anvendt betegnelsen. Den later til å være konstruert med opphav i nyere samfunnsfaglig forskning. Slik ble det skapt en forestilling om Nord-Norge som en region i utakt med resten av nasjonen, en del av landet som fremdeles kunne karakteriseres som 'før-moderne', og der moderniseringstiltak langt på veg hadde blitt avvist. Som nevnt er dette også et viktig perspektiv i det før omtalte tobindsverket, hvor nettopp undertittelen 'Det gjenstridige folket' (bind 1) peker mot utakt og ulikhet. Fiskarbonden ble holdt fram som ikon, som stod mot en uvettig sentralistisk politikk, og som dermed fikk en glorie rundt seg, med støa og sjarken som viktige sym-

boler på sjølstyre og uavhengighet, eller for den saks skyld: sjølsysselsetting.

Benevnelsen 'Nord-Norge' kan også være verdt å se nærmere på i denne sammenheng. Omlag 1920 synes begrepet å ha vært brukt allminnelig i landsdelen, som et resultat av en søken etter felles identitet blant nordlendinger i hovedstaden, allerede fra 1884.²⁵ Men spesifiserer vi dette begrepet historisk, finner vi at bruken har skiftet. Tidligere var landsdelen delt opp og benevnt Finnmark og Hålogaland, før vi fikk amtsinndelingen og de senere fylkene.

Noe lignende kan sies om betegnelsen 'nordlending', som de siste tiårene er ment å skulle omfatte alle som bor i de tre nordligste fylkene. Boka *Nordlendingen* av pedagogen Edmund Edvardsen kan skrives inn i samme analytiske tradisjon som tobindsverket om kulturhistoria.²⁶ Et viktig perspektiv i boka er nettopp den undertrykte nordlending, hvor staten representert ved distriktslegene utøver en kulturell overmakt i ett herre – knekt forhold, som klassifiserer mennesker nordpå som mindreverdige. Kildegrunnlaget er medisinalberetninger fra omkring år 1900. De fremstilles som enfoldige, usedelige, overtroiske og urenlige.²⁷ Særlig får de sjøsamiske miljøene det glatte lag. Dette synet tar Edvardsen et oppgjør med, ved å kritisere legenes ståsted og bakgrunn og fremheve det fortreffelige og særegne ved nordlendingens levemåte. Delvis bruker han seg sjøl som referanse ut fra egne 'kysterfaringer'. For å underbygge argumentasjonen trekker han blant annet paralleller til de hvites erobring av det amerikanske kontinentet og viser hvordan 'the imaginary indian' ble gjort til gjenstand for politikk og oppdragelse i en hierarkisk kulturforståelse. Det samme forholdet gjaldt altså for nordlendingen i møtet med autoriteter sørfra. Men begrepet 'nordlending' er problematisk. Samene har for lengst definert seg som urfolk og bruker 'nordlending' om seg sjøl i mindre grad. Og i dag kan det synes som mange finnmarkinger kaller seg nordlendinger for å unngå å bli koblet til det samiske. Kystfolk på Helgeland har heller ikke brukt 'nordlending' om seg sjøl, for dem var nordlendingene de som bodde nord for Bodø til og med Troms.²⁸ Edmund Edvardsen definerer

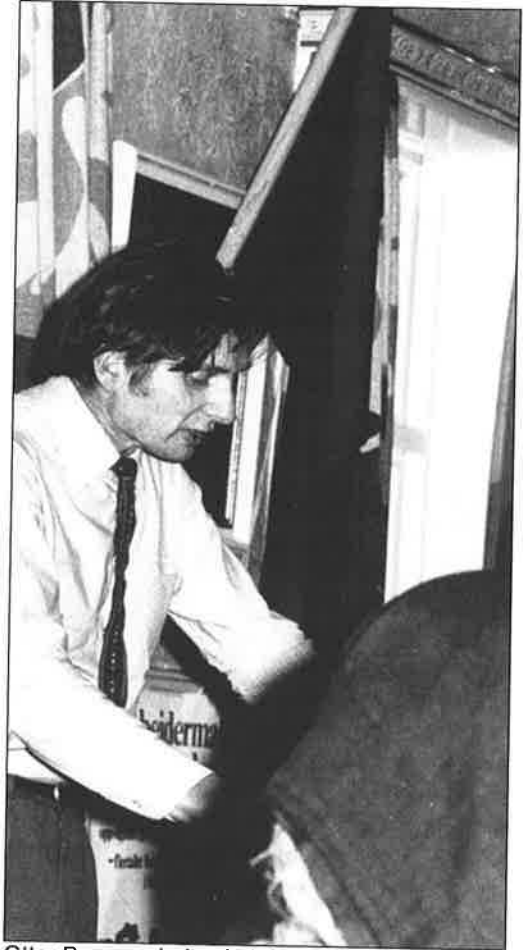
ikke selve begrepet, men for leseren synes 'nordlending' langt på veg å være identisk med 'fiskarbonden'.

Eksemplene viser at regionale identiteter i høyeste grad er skiftende og kan historiseres. Betegnelsene 'Nord-Norge' og 'nordlending' framstår dermed som relativt nye bilder på hele landsdelens identitet, noe som ikke gjenspeiler seg i tidligere måter å forstå seg sjøl på. Det viser også at identiteter får sitt innhold konstruert ved å hente betydninger fra andre identiteter, som kontraster til seg sjøl. 'Seg sjøl' blir dermed noe som stadig skapes, gjenskapes og omskapes i en kulturell prosess, og ikke noe som folk oppdager og gir svar på hvem en *egentlig* er.²⁹

PAG-miljøet

I årene rundt EF-avstemminga i 1972 stilte Ottar Brox til valg og ble stortingsrepresentant for SV i tida 1973–1977. Samtidig var Brox aktiv i det som kaltes PAG-miljøet. PAG står for populistisk arbeidsgruppe, men må ikke forveksles med dagens populisme, som for eksempel Framskrittspartiet forfekter. PAGs hovedoppgave var bl.a. å utarbeide et teoretisk fundament for et distriktpolitisk rød-grønt alternativ, og arbeidsgruppene var tverrpolitisk bygd opp og hadde en klar anti-teknokratisk og anti-kapitalistisk plattform. PAG-medlemmenes virksomhet var også aksjonsrettet og flere deltok i aksjon Bygde-Norge, aksjon Oljeboring i Nord og aksjon Kyst-Norge. Det avspeiler et uttalt ideologisk engasjement og kobler også teori til praksis. I det praktisk-politiske arbeidet stod forsvaret for lokalsamfunnet og det tradisjonelle sterkt, og i det analytiske arbeidet i lokalsamfunnet stod husholdene i fokus.³⁰ Og det er nettopp diskursen i PAG-miljøet som synes å ha blitt videreført som ideologi blant ledende humanister og samfunnsvitere ved universitetet.

PAG ble først startet ved universitetet i Bergen i 1971, og Brox stod i spissen for å reetablere miljøet ved universitetet i Tromsø året etter. I fasen rundt oppstarten av universitetet flyttet flere PAG-skolerte stipendiater og hovedfagsstudenter fra Bergen til Tromsø, og i lag med andre PAGere utgjorde de naturligvis et sterkt me-

Ottar Brox var ledende i den samfunnsfaglige debatten og agiterer her på et PAG-møte i Bergen. Foto: Privatarkiv nr. 402: PAG Bergen, Statsarkivet i Tromsø.

ningsfellesskap. Det skulle vise seg at gruppen i Tromsø ble den mest aktive og den fikk også lengst levetid. Her ble grupper dannet på felt som fiskeripolitikk, nordnorsk landbruk, oljepolitikk, kvinnepolitikk og politisk strategi.

Det er altså kort veg og tydelige forbindelser mellom det ideologisk-politiske engasjementet og Ottar Brox og andre humanisters og samfunnsviteres forskning, i den forstand at deres valg av tema og problemstillinger var i tråd med en aktuell politisk strategi og situasjon. Som nevnt er det politiske aspektet mest uttalt hos Brox, slik det artikuleres i boka *Hva skjer i Nord-Norge?*. Hele framstillinga bærer preg av

motsetningsforholdet mellom teknokratene og folkets interesser, og i siste del blir den populistiske ideologien presentert svært grundig. Boka fra 1966 kan derfor leses som et kampskrift, som et personlig oppgjør med en forkastelig politikk.

Ottar Brox blir altså svært lett å plassere ideologisk og kan derfor leses mer kritisk, når sympatiene er kjent og offentlige. Samtidig kan nettopp det kjente blende for kritisk distanse, for den som ønsker å trenge bak tekstens tilsynelatende realiteter. Den kulturelle konstruksjonen, som vil finnes i enhver vitenskapelig framstilling, kan bli vanskeligere å bevisstgjøre seg, og det stilles derfor krav til leseren om å skjerpe evnen til å bedømme. Det er velkjent at enighet i sak kan føre til en viss kritisk tilbakeholdenhet.

Samtidig og i kjølvatnet av Ottar Brox fulgte altså en rekke samfunnsvitere, som langt på veg kan sies å være meningsfeller eller elever av Brox, og som nærmest dannet en egen skoleretning, de fleste med tilknytning til universitetet i Tromsø. Flere av dem som virket ved universitetet, var inspirert av populismen og bidro også sjøl med teoretiske arbeider, f.eks. Cato Wadel og vestlendingene Ragnar Nilsen og Nils Aarsæther. To sistnevnte arbeider i dag begge som forskere ved institutt for planlegging og lokal-samfunnsforskning. Historikeren Einar Arne Drivenes, som er en av tre redaktører i tobindsverket om kulturhistoria, var også med i PAG i Tromsø. Senere ble Drivenes imidlertid en av de mest markante kritikerne av Ottar Brox' moderniseringsteorier om Nord-Norge og tilførte historiske perspektiver som nyanserte oppfatningene betraktelig.

Et annerledes universitet?

Universitetet i Tromsø ble startet opp høsten 1972, og det kan være betimelig å vise hvordan universitetet fikk sine oppgaver endret i planleggingsfasen, ved inngangen til 1970-tallet. Ifølge Narve Fulsås fikk universitetet i utgangspunktet som mål å heve kulturnivået i landsdelen, noe som i enkelte kretser ennå ble oppfattet som uferdig, men som en mente hadde et utviklingspotensial. Derimot ble det understreket av Trygve Bratteli i 1969 at universitetet i Tromsø burde

bli et annerledes universitet, som skulle rette sin virksomhet mot landsdelens problemer. «Vi (dvs. AP) vil at det skal være til nytte for landsdelen», sa Bratteli.³¹

Fagfolk som rekrutterte universitetet, overtok målsettinga om å styrke landsdelen. De ønsket det nye universitetet skulle ha en mer samfunnsorientert rolle enn de gamle universitetene, men tolket sine oppgaver mer i retning av å konsolidere og bevare, enn det å være pådrivere i den økonomiske utviklingen i landsdelen. Fagutvalgene for de ulike studiene fungerte som verksted for tenkinga om det nye universitetet, og utvalget for samfunnsfag mente universitet skulle danne (sitat): «en motvekt mot sentralisering og en økonomisk teknologisk utvikling som truer landsdelens egenart og livsformer».³²

Her ser vi i klartekst hvordan begreper som også var flittig brukt i populistisk terminologi, slår inn i utvalgets målsetting. Det levner liten tvil om den ideologiske innflytelsen. Allerede her kan en altså registrere en utbredt enighet om de mål forskere skulle arbeide mot og arbeide for, nemlig å bevare det særpreg en fremdeles mente fantes, mot en samfunnsutvikling som en var uenig i, dvs. moderniseringa av landsdelen.

Tilsvarende tradisjonalistiske og konserverende målsettinger finner vi også i andre samtidige fagutvalg, bl.a. i utvalget for språk og litteratur og fiskerifag. Tangeringspunktene til den intellektuelle populismen er dermed mange og overlappende, og kanskje står vi her ved kjernen, eller selve opphavet til dannelsen av den kulturelle konstruksjonen av Nord-Norge som kan påvises i nyere forskningslitteratur.

Her er vi altså i startgropa til den diskurs som etablerte seg i forskningsmiljøet i Tromsø og som ennå kan påvises. Eksempelvis uttalte professor i filosofi Jacob Meløe i 1993 i jubileums-avisa *Tromsøflaket* at universitetet har et eget ansvar for landsdelen og levemåtene, og at i den barske og gavmilde naturen gjelder det å bevare fjordfisket, kystfisket og reindrifta som de tre livsformene i Nord-Norge.³³ Dette minner om den essensialisme som Berggrav uttrykte, som verken fanger opp betydningen av de strukturelle endringene i landsdelens næringsliv eller de

Mange nordnorske småbruk kom aldri til å delta i den teknologiske moderniseringen før de ble lagt ned. Hest og traktor manglet hos mange og brukere måtte bære inn høyet slik Jens Haustreis fra Grane gjør på dette bildet. Foto: Jostein Lorås.

skiftende og ustabile identitetene som en generell modernisering må ha bidratt til.

Jacob Meløe hevder videre at tapet av den identitet som knyttes til de tradisjonelle næringene, er et tap på sjelelig plan. Når fiskere, fiskarbønder og reindriftsamer slutter i de gamle yrkene, taper de 'sitt selv'.³⁴ Bildet av tradisjonen blir her forenklet og statisk, uten dynamikk, og det mangetydige og motsetningsfulle i de kulturelle prosessene blir borte i landsdelens etterkrigshistorie. I et samfunn i endring er identiteten derimot skiftende, situasjonsbestemt og historisk spesifiserbar.

Det kan synes som den kulturelle konstruksjonen av Nord-Norge fremdeles gjør seg gjeldende i forskningspublikasjoner. Historikeren Åsa Elstad forsvarte høsten 2002 sin doktoravhandling om arbeidsliv i fiskarbondeshushold.³⁵ 1. opponent Ingar Kaldal rettet bl.a. kritikk mot Elstads begrepsbruk, der velkjente dikotomier av typen moderne/tradisjonell utgjør et viktig analytisk perspektiv. I likhet med Ottar Brox framstiller Elstad husholdene i lokalsamfunnet som sentrum i tilværet, mens utenfor dette ligger den

risikable moderniseringa. Husholdet utgjør individets basis, mens i de ytre lagene ligger de destabiliserende elementene.³⁶ På tross av møter med lønnsarbeid ble ikke husholdenes ideologi endret nevneverdig i tida fram til 1970. Elstad framstiller således identiteten som stabil og relativt upåvirket, på tross av omfattende modernisering i tiårene etter andre verdenskrig.

Som nevnt oppfattes Ottar Brox som sjølve grunnleggeren av den kulturelle konstruksjonen i den vitenskapelige litteraturen om Nord-Norge. Det kan ha flere årsaker, at nettopp han og andre vitenskapelig ansatte konstruerte og videreførte de symbolske aspektene ved nordnorsk kultur og historie i sine framstillinger.

Men hvorfor ble Universitetet i Tromsø mest markant av alle læresteder når det gjaldt moderniseringskritikken? For det første kan den kulturelle konstruksjonen forstås som dannelsen av et motstykke til det bildet mange mente nasjonalstaten skapte av Nord-Norge i sin søken etter symboler. Tradisjonelt hadde fiskeriene hatt atskillig mindre prestisje ved seg enn virksomhetene i den agrare sektoren, som var nasjonens

stolthet og viktig markør i identitetsbyggingen. Bonden, og særlig den sjølveiene innlandsbonden, som kultiverte land og skog, representerte nasjonale verdier, og knyttet båndene tilbake til det gamle Norge. Dermed fikk kystbonden, eller den senere 'fiskarbonden', mindre oppmerksomhet i det nasjonale identitetsprosjektet.

Talemåten 'æ e no berre ein fattig feskar' avspeiler ei sjøloppfatning som ble skapt under nasjonsbyggingen på 1800-tallet og som holdt seg langt utover 1900-tallet.³⁷ Jord, skog og odel har alltid gitt mye større status nasjonalt enn de ressursene allmenningen bød på, som ingen kunne eie eller arve. Jord og skog var en viktig målestokk på rikdom og når eierskap manglet, ble fiskerinæringen undervurdert av dem som definerte kriteriene på rikdom. Men når det kommer til stykket var havet utvilsomt rikere enn jorda i et land som Norge, og har kanskje historisk betydning mer for livbergingen enn den agrare produksjonen. Derfor handler konstruksjonen av fiskarens sjølbilde om et resultat av maktforhold, at noen har hatt politisk og økonomisk tyngde til å favorisere egne interesser eller grupper som de identifiserte seg med. Jordeiendom fikk på den måten en større symbolverdi enn den faktisk fortjente, i dannelsen av det nasjonale sjølbildet.

Denne underkjennelsen og neglisjeringen av fiskeribefolkningens virksomheter, enn si kultur, rammet ikke bare en hel landsdel, men alle de som levde i maritime samfunn og som i varierende grad hadde fiskeriene som levebrød. Men i Nord-Norge var avhengigheten til havets ressurser så omfattende at en hel befolkning ble anonymisert i dannelsen av den nasjonale identiteten. Bevisstheten om dette, parett med statens manglende evne til å forstå og verdsette den nordnorske levemåten, slik det eksempelvis skinner igjennom i valg av lærestoff i grunnskolenes lesebøker i 1950-åra³⁸, gjorde at folk nordpå gradvis begynte å konstruere sin egen identitet, bygd på de markører som folk var fortrolige med og som de kunne gjenkjenne. I diskusjonen om medlemskap i den europeiske unionen kommer spørsmålet om identitet eksplisitt til uttrykk. Det store nei-flertallet kan ikke bare forstås som en form for økonomisk

motstand, men også som et tegn på en annerledes sjølførføelse, bygd på noen felles verdier mange så som truet. Med bakgrunn i denne kulturelle konstruksjonen kan vi vurdere den humanistiske og samfunnsvitenskapelige litteraturens tilblivelse og innhold.

Derfor kan den kulturelle konstruksjonen av Nord-Norge med basis i forskermiljøet i Tromsø leses som stor fortelling, men med negativt fortegn. Det er ikke framskrittet og moderniseringa som hylles, men den motsatte posisjonen, nemlig hvordan 'utviklingen' truer særpreget og det unike i landsdelens levemåte og folkeliv. Dette kan betegnes som tapshistorie i ettertid³⁹, men i 1970-åra og framover var dette i tråd med de oppgavene en mente universitetet skulle ha, som i startfasen langt på veg også ble velsignet fra politisk hold.

For det andre kan det være verdt å se nærmere på de sjølopplevde erfaringer personen Ottar Brox gjorde i møter med Sør-Norge.

Konstruksjon som reaksjon

I et radioprogram for noen år siden opplyste Ottar Brox at han som 17-åring på Østlandet en gang ble spurt av en bonde hvor han kom fra. Svaret var Senja. Ja, det visste bonden utmerket godt hvor var, han hentet et kart for å vise det, og pekte triumferende på Novaja Semlja!⁴⁰

Nå kan man sjølsagt ikke beskyldre en enslig bonde fra Østlandet for å være representativ for en hel regions holdninger eller kunnskaper om Nord-Norge. Men Brox supplerer bildet ved å fortelle at det var litt av et sjøkk å møte folk som regnet med at han var praktisk talt analfabet når de hørte dialekten.

Det er nokså sjølsagt at de personlige møtene kan få avgjørende betydning for utforminga av våre forestillinger. Anekdoter om møter mellom nordlendinger og det som kan benevnes 'søringer', bekreftet ikke bare betydningen av den geografiske avstanden mellom sentrum og periferi, men også om en avstand som handlet om manglende respekt og forståelse mellom landsmenn. Summen av sjølopplevde episoder og den generelle holdningen til folk nordfra i sør under den massive migrasjonsbølgen i 1960-åra, hvor

f.eks. hybelutleiere i Oslo annonserte med 'nordlendinger uønsket', må ha satt sine spor i konstruksjonen av mange nordlendingers identitet, kanskje også hos enkelte forskere.

Naturligvis er det umulig å avgjøre i hvilken grad dette som del av en kulturell prosess har påvirket Ottar Brox og andre forskere, men at det har hatt betydning, kan vi være nokså sikre på. Slik sett kan vi betrakte Brox og andre forskeres kulturelle konstruksjoner av Nord-Norge som motbilder til episoder, erfaringer og inntrykk som hadde festet seg. Og motbildene føyer seg på den måten inn i landsdelens identitetsbygging, sjøl om de presenteres som forskning.

Med andre ord har konstruksjonen av Nord-Norge med blick fra sør, skapt et negativt bilde av landsdelen, som det ble viktig å bekjempe, også for de som søkte erkjennelse og ville vitenskapeliggjøre kultur og levemåter. En måte å gjøre det på, var å framheve det spesielle og uovertrufne i landsdelens levemåte, kultur og folkeliv, som f.eks. fiskarbonden og samene. En annen måte å uttrykke dette på var å sette fokus på den lange utbyttingshistoria. Etter Alta-utbyggingen ble også det samiske brukt som symbol *av* og *for* den intellektuelle nordlendingen, for å vise at undertrykkinga i nord var total. Og både fiskarbonden og samens kamp fikk atskilleg sympati utenfor Nord-Norges grenser, særlig i de akademiske miljøene ved universitet og læresteder.

Som nevnt ble fiskarbonden sjølve beviset på den kulturelle motstanden som fantes i landsdelen, mot de krefter som ble oppfattet som forsøk på å overstyre folkets interesser. Heimefiskets småskaladrift ble derfor opphøyet til et viktig kjennetegn på nordnorsk identitet. I kampen mot EF-medlemskapet i 1972 ble dette brukt for alt det var verdt, og det styrket folks oppfatning av felles identitet og tilhørighet til landsdelen. Det anakronistiske aspektet ved fiskarbonden ble i denne sammenheng fullstendig overskygget.

Denne kulturelle konstruksjonen av landsdelen kan ha vært en medvirkende årsak til at neiflertallet ble overveldende, sjøl om økonomiske og politiske forhold må ha vært drivkreftene i dette bildet. I fiskarbonden fantes en viktig symbolsk fellesnevner, som mange kunne samles

om, uavhengig av bakgrunn, kjønn, alder og yrke. Men fiskarbonden var kun en restkategori allerede rundt 1970 i det aller meste av landsdelen, sjøl om Ottar Brox noen få år før hevdet at det er sjarken og kyrne som er fundamentet som det nordnorske bygdesamfunnet bygger sin økonomi på.⁴¹ Brox var imidlertid ikke alene om å hevde dette synet. Folk flest hadde en rotfestet forestilling om fiskarbondens fortsatte betydning og eksistens, og at denne eksistensen nå var truet. Det rådde altså en kollektiv enighet om hvilke fakta som skulle være de riktige. Det konstruktivistiske i dette er hvordan denne prosessen tok form.

Langt på veg minner dette om Eric Hobsbawms begrep 'invented tradition'⁴², hvor det blåses nytt liv i et historisk fenomen, eller tradisjon, som ikke lenger ånder. Denne tendensen til tradisjonalisme var en hang til å beskrive fortida som noe konstant og uforanderlig, som passet som hånd i hanske til de retoriske poengene i propagandaen rundt EF-spørsmålet. Tradisjonen ble altså gjenskapt og fikk nye betydninger og meninger i en endret kontekst.

Denne konstruksjonen nedfelte seg også i en massiv kulturbølge, bl.a. med dannelsen av lokale visegrupper og omfattende produksjon av lokallitteratur. Det kan forstås som et ledd i søken etter den nye konstruerte identiteten. Oppfatningen av at «det er her æ høre tel» avspeilet en særlig interesse for det lokale, noe som avspeiler seg i en mengde nye bygdebøker og år-bøker.

Visesangeren og komponisten Jack Berntsen fra Lofoten stod også sentralt, og den symbolladede visa 'Kor e hammaren Edvard?'⁴³ kan betraktes som ledd i denne identitetskonstruksjonen, hvor han beskriver avviklingen av fiskarbondens levemåte og møtet med industrihallene som et resultat av en feilaktig økonomisk politikk. Dette kan leses som kunstneriske uttrykk for den spesielle rolle fiskarbonden ble tilagt av landsdelens egen samfunnsvitenskap. På den ene siden ble han holdt fram som offer, samtidig som han også stod imot moderniseringstiltak.

Populærtidsskriftet *Nord-Norsk magasin* ble startet i 1978 i regi av Nord-Norsk Forfatterfor-

lag.⁴⁴ Tidsskriftet hentet sin inspirasjon fra den folkelige motstanden mot det europeiske fellesmarkedet, og hadde klare målsettinger om å gi befolkningen en felles identitet, med utgangspunkt i det særpreg en mente fantes i landsdelen. Det ga tradisjonen et innhold og en mening som passet til den politiske situasjonen, nemlig å kunne klare å stå i mot utviklinga.

Avslutning

Ut fra det vi vet om prosessene i den kulturelle konstruksjonen, er det ganske opplagt at humanister og samfunnsvitere ble påvirket, inspirert og sikkert også begeistret over folkereisningen mot medlemskap i EF i 1972. Over 70% av de som avga stemme i landsdelen, stemte mot, og et overbevisende nei kan ha gjort det mer legitimt å fristille sine egne politiske sympatier som forsker, både i offentlige debatter, i forskningsfora og i egne publikasjoner.

Universitetet i Tromsø hadde fått en profil som 'annerledes' og som av mange ble tolket i retning av å bevare landsdelens egenart og livsformer. Forskningen fikk med det rungende 'neiet' en viktig jobb å gjøre, i pakt med folkets ønsker og nærmest på vegne av folket, nemlig å dokumentere og underbygge enda sterkere den forskjellighet, eller utakt, som Nord-Norge syntes å representere, ikke bare i forhold til nasjonen, men også til det europeiske fellesskapet. På den måten ble en enda sterkere nordnorsk identitet skapt. Mytologiseringen av landsdelens kultur og historie virket samlende og dannet ei politisk motkraft som varte resten av århundret.

Universitetet i Tromsø har derfor spilt en viktig rolle i konstruksjonen av den nordnorske identiteten. PAG-miljøet transformerte deler av denne forskningen til politisk kamp, hvor forsvaret av tradisjonelle levemåter og folkelig kultur stod sentralt. Valg av problemområder, tema og perspektiver viser at en var opptatt av å finne landsdelens særpreg og karakter. Dette uttrykker en søken etter en spesifikk identitet, noe som var fullt overens med den folkelige mobiliseringen i begynnelsen av 1970-åra.

Den røde tråden i den kulturelle konstruksjonen av Nord-Norge er sammenhengen mellom

den romantiserende perioden og den begynnende samfunnskritikken som tok form i 1960-åra, og som er ført videre. Fra å være beskrevet som et område med stabilitet og harmoni, hvor et folk var lykkelig og levde i pakt med naturens skiftninger, blir bildet delvis snudd opp ned i den nyere litteraturen. Nå framstilles fiskaren, eller fiskarbonden som politisert og stridig, i opposisjon til stat og marked, og til de krefter som truer hans livsverden. Samtidig opprettholdes bildet av fiskarbonden som livsnyttende og drømmende, som en figur som fremdeles lever i nuet, med sjølbergning som hovedmål i livet, og som vil avstenges mest mulig fra verden utenfor. Fiskarbonden framstår som en ukuelig helt som nærmest når kanoniserte høyder. Denne dyrkelsen av myten om fiskarbonden ble etter hvert også brukt om nordlendingen, og i dag brukes begrepet 'nordlending' som et identitetsbilde på hele befolkningen i nord.

Vi kunne ha gitt denne artikkelen undertittelen «Fra harmoni til dikotomi» som en illustrasjon på den kulturelle konstruksjonens skiftende innhold gjennom et århundre. Her står Axel Coldevin for det harmoniske og idealiserende og Ottar Brox som representanten for moderniseringens motsetninger. Et sted imellom står Åsa Elstads og forfatterens egen doktoravhandling.⁴⁵ Begge publikasjonene representerer en del av den kulturelle konstruksjonen av Nord-Norge i forskningslitteraturen, som del av den broxianske skoleretning.

Det er opplagt mye å hente ved å være mer reflekterende over hvordan vi som forskere skaper betydninger i vårt eget materiale, hvordan vi fortolker og framstiller våre versjoner som resultat av kulturelle prosesser. Forskning kan også bidra til å mytologisere, til å konstruere kulturelle aspekter, som bør fram i en kritisk diskusjon om tilblivelse, motiver og forskerens ståsted. Det sjølbioграфiske aspektet ved all forskning er et spill med begreper som forskeren sjøl skaper i sin søken etter erkjennelse. Vissheten om dette gjør at vi fortsatt kan skrive historie, både som fortelling og identitetsbygging.

Jostein Lorås

Førsteamanuensis

Adr.: Høgskolen i Nesna, 8700 Nesna

E-post: jl@hinesna.no

Noter

- 1 Knutsen 1993: 9 ff.
- 2 E. Berggrav, *Spennings land*, 1937.
- 3 A. Coldevin, *Næringsliv og priser i Nordland 1700–1880*, Det Hanseatiske Museums Skrifter nr. 11, Bergen 1938.
- 4 Coldevin 1940: 56.
- 5 Smst.
- 6 Blant annet Jonas Lie, *Den fremsynte* og Knut Hamsun, *Pan*.
- 7 A. Coldevin, «Litt nord-norsk sosialhistorie. Fisker, kremmer og proprietær», *Heimen* (1973–75) XVI, s. 83–88.
- 8 Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge, St.meld. nr. 85, 1951.
- 9 Landsdelplanen for Nord-Norge, NOU 1972: 33.
- 10 Bourdieu 1996:79. Hans studier blant kabyleme i Algerie avdekket bl.a. en slik spesifikk økonomisk rasjonalitet, Bourdieu 1962.
- 11 Rossvær 1994:453.
- 12 Brox og Guneriussen 1984: 5.
- 13 Brox 1984: 66.
- 14 Brox 1998:62 f. Bl.a. tilbakevises kritikk fra Brox og Guneriussen 1984.
- 15 *Hva skjer i Nord-Norge?* (1966) og *Nord-Norge: Fra allmenning til koloni*. (1984).
- 16 Se for eksempel J. Habermas: *The Theory of Communicative Action*. 1984/1987. Heinemann/Beacon Press.
- 17 Brox 1966: 33ff.
- 18 Smst: 123.
- 19 Smst: 125.
- 20 N. Fulsås: «Hushaldsøkonomi og kapitalistisk økonomi i Nordland 1850–1950», *Historisk tidskrift* nr. 1, 1987. E. A. Drivenes: «Fiskarbonden og de nordnorske bygdesamfunn», i R. Nilsen m. flere: *Folkemakt og regionalutvikling*, Pax, 982.
- 21 A.V. Chayanov, *The Theory of Peasant Economy*, Irwin, Illinois 1966.
- 22 E.A. Drivenes, M.A. Hauan, H.A. Wold (red.), *Nordnorsk kulturhistorie. Det gjenstridige landet, bind I. Det mangfoldige folket, bind II*, Oslo 1994.
- 23 Drivenes, Hauan, Niemi, Wold 1994: 9.
- 24 Se for eksempel Brox 1966: 12.
- 25 Niemi 2004: 178.
- 26 E. Edvardsen, *Nordlendingen*, Pax Forlag, Oslo 1997.
- 27 Slike beskrivelser av allmuen går helt tilbake til Petter Dass' tid, se for eksempel 'Den Nordske Dale=Vise' (1683) i K. Hansen: *Petter Dass – mennesket, makten og mytene*, Valdres trykkeri 2006: 103.
- 28 Cato Slotterøy, Sleneset Lurøy, intervju 7.12.93.
- 29 Kaldal 2002: 77.
- 30 Aarsæther 1980: 157.
- 31 Fulsås 1997: 215.
- 32 Smst: 216.
- 33 Smst: 217.
- 34 Smst.
- 35 Å. Elstad: *Arbeidsliv i fiskarbondeshushald. Kulturelle perspektiv på sosialisering og kjønnsidentitet. Bø og Hadsel i Vesterålen 1870–1970*. Dr. art. avhandling. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø, 2002.
- 36 Elstad 2002: 437 ff.
- 37 Bjørnstad 1970: 10. Hans Bjørnstad var advokat og oppsynsmann under Lofotfisket i mange år og skriver at svaret gjerne var: «Å, – æ e nå bare ein fattig feskar», når dommeren spurte etter deres yrke.
- 38 Lorås 1997: 149 f.
- 39 Kaldal 2002: 60 f.
- 40 'Stemmer fra Nord-Norge', NRK P1, sendt 12.02.1995.
- 41 Brox 1966: 125.
- 42 Hobsbawm 1983: 8 f.
- 43 Bremnes, Espeland, Mørkhagen, Sahlin-Sveberg 1997: 552. Den opprinnelige tittelen er 'Bygdevise', forfattet av J. A. Skogholt med melodi av Jack Berntsen.
- 44 Utgitt på Stonglandeidet i Senja av Hans Kr. Eriksen (red.).
- 45 Lorås, Jostein: *Sjølssystemsetting og lønnsarbeid på Helgeland 1900–1950. En kulturanalyse av småbrukarmiljø*. Dr. art.-avhandling, Historisk institutt, Det historisk-filosofiske fakultet, NTNU 2002.

Litteraturliste

- Berggrav, Eivind: *Spennings land*. Visitasglimt fra Nord-Norge. 1937.
- Bjørnstad, Hans J.: *Av lofotfiskerens saga*. Oslo 1970.
- Bourdieu, Pierre: *The Algerians*. Boston 1962.
- Bremnes, Ola, Espeland, Velle, Mørkhagen, Sverre, Sahlin-Sveberg, Ingrid: *Norsk Vi-sebok*. 5. opplag 1997.

- Nord-Norge som kulturell konstruksjon i nyere norsk humanistisk og samfunnsvitenskapelig litteratur*
- Brox, Ottar: *Hva skjer i Nord-Norge? En studie i norsk utkantpolitikk*. Oslo 1966.
- Brox, Ottar og Guneriusen, Willy: *En polemikk om 'Kokfisk'*. Stensilserie A, ISV, Universitetet i Tromsø. 1984.
- Brox, Ottar: *Nord-Norge: Fra allmenning til koloni*. Universitetsforlaget 1984.
- Chayanov, A.V.: *The Theory of Peasant Economy*. Irwin, Illinois 1966.
- Coldevin, Axel: *Næringsliv og priser i Nordland, 1700–1880*. Det Hanseatiske Museums Skrifter nr. 11. Bergen 1938.
- Coldevin, Axel: *Midnattsol og mørketid*. Den Norske Turistforenings Årbok. 1940.
- Coldevin, Axel: *Litt nord-norsk sosialhistorie. Fisker, kremmer og proprietær*. Heimen (1973–75) XVI.
- Drivenes, Einar Arne: «Fiskarbonden og de nordnorske bygdesamfunn», i R. Nilsen med flere: *Folkemakt og regionalutvikling*, Pax 1982.
- Drivenes, Einar Arne, Hauan, Marit Anne, Wold, Helge A. (red.) *Nordnorsk kulturhistorie. Det gjenstridige landet, bind I. Det mangfoldige folket, bind II*. Oslo 1994.
- Drivenes, Einar Arne, Hauan, Marit Anne, Niemi, Einar, Wold, Helge A.: «Den besværlige identiteten», i Drivenes, Einar Arne, Hauan, Marit Anne, Niemi, Einar, Wold, Helge A. (red.). *Nordnorsk kulturhistorie, bind I*. Oslo 1994.
- Edvardsen, Edmund: *Nordlendingen*, Pax forlag, Oslo 1997.
- Elstad, Åsa: *Arbeidsliv i fiskarbondeshushald. Kulturelle perspektiv på sosialisering og kjønnsidentitet. Bø og Hadsel i Vesterålen 1870–1970*. Dr. art. avhandling. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø, 2002.
- Fulsås, Narve: «Hushaldsøkonomi og kapitalistisk økonomi i Nordland 1850–1950», *Historisk tidsskrift* nr. 1, 1987.
- Fulsås, Narve: «Nordnorsk eigenart og nordnorsk identitet», i Thomassen, Øyvind og Lorås, Jostein (red.). *Spenningen* land. *Nord-Norge etter 1945*. Ad Notam Gyldendal 1997.
- Habermas, Jürgen: *The Theory of Communicative Action*. 1984/1987. Heinemann/Beacon Press.
- Hansen, Kåre: *Petter Dass – mennesket, makten og mytene*. Valdres trykkeri 2006.
- Hobsbawm, Eric: «Introduction: Inventing traditions», i Hobsbawm, Eric and Ranger, Terence (eds.). *The invention of tradition*. Cambridge 1983.
- Kaldal, Ingar: *Frå sosialhistorie til nyere kulturhistorie*. Gjøvik 2002.
- Knutsen, Nils M. (red.): *Mørkets og kuldens rike. Tekster i tusen år om Nord-Norge og nordlendingene*. Cassiopeia Forlag 1993.
- Landsdelplanen for Nord-Norge. NOU 1972:33
- Lorås, Jostein: «Skolekunnskap og kulturell endring i småbrukarmiljø», i Thomassen, Øyvind og Lorås, Jostein (red.). *Spenningen land. Nord-Norge etter 1945*. Gyldendal Ad Notam 1997.
- Lorås, Jostein: *Sjølsysselsetting og lønnsarbeid på Helgeland 1900–1950. En kulturanalyse av småbrukarmiljø*. Dr. art.-avhandling, Historisk institutt, Det historisk-filosofiske fakultet, NTNU 2002.
- Niemi, Einar: «Region, fortidsforestillinger, etnistitet», i Berg, Bård A. og Niemi, E. (red.). *Fortidsforestillinger. Bruk og misbruk av nordnorsk historie*. Skriftserie fra Institutt for historie, No 4, Universitetet i Tromsø. Tromsø 2004.
- Rossvær, Viggo: «Fremtidslandet», i Drivenes, Einar Arne, Hauan, Marit Anne, Wold, Helge A. (red.). *Nordnorsk kulturhistorie, bind I*. Oslo 1994.
- Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge*. St.meld. nr. 85, 1951.
- Aarsæther, Nils: «Populistiske Arbeidsgrupper (PAG)», *Pax Leksikon*, bd. 5. Oslo 1980.
- Muntlige kilder*
- Brox, Ottar: 'Stemmer fra Nord-Norge', NRK P1, sendt 12. 02. 1995
- Cato Slotterøy, Sløneset Lurøy, intervju 7.12.93.